

De Bunschoter Wand: een nieuw type oeverwaluwand

Wim Smeets

Sinds 1977 broeden er in Bunschoten in grote getale Oeverwaluwen in zanddepots ten behoeve van woningbouw en industriële voorzieningen. Sinds die tijd ben ik ook in overleg geweest met de gemeente Bunschoten om deze tijdelijke broedgelegenheden voor Oeverwaluwen te garanderen, die te optimaliseren en om ook voor de toekomst één of meer permanente voorzieningen te verkrijgen. Bij dit werk ben ik flink geholpen door de vele publicaties die over het onderwerp in de loop der jaren in het Vogeljaar zijn verschenen (het Vogeljaar 12 (2): 240-247 en het speciale themanummer 35 (3))

Enkele jaren geleden vatte ik het plan op om een oeverwaluwand te creëren die geschikt zou moeten zijn als nestgelegenheid voor Oeverwaluwen binnen de bebouwde kom en die daarnaast ook te gebruiken zou zijn als educatief motief voor scholen. Uit ervaringen elders in het land blijkt dat vrijwilligers na lange tijd toch af haken als het gaat om onderhoud van een oeverwaluwand. Daarom moest het onderhoud voor de gemeente Bunschoten ook eenvoudig te plannen zijn en zou het werk snel en efficiënt door beroepskrachten moeten kunnen worden uitgevoerd. Met Jaap Taapken heb ik hierover indertijd avonden lang van gedachten gewisseld, waarbij telkens weer veranderingen werden aangebracht in de aanvankelijke opzet. Het uiteindelijke ontwerp kreeg de naam 'Bunschoter Wand'. Later werden in het basisontwerp nog extra vereenvoudigingen aangebracht en is het idee door de gemeente Bunschoten overgenomen. De achterliggende gedachte, toegespitst op de lokale situatie in Bunschoten, was het ontwerpen van een oeverwaluwand die er qua nestbouw natuurlijk uitziet. Deze zou ook door de inwoners van Bunschoten-Spakenburg van nabij bekeken moeten kunnen worden, zonder de vogels te hinderen.

Ligging

Voor wat betreft de lokale situatie in Bunschoten zijn de volgende punten in beschouwing genomen:

- Oeverwaluwen hebben in het algemeen een lichte voorkeur om in zandgrond de nestingen te bouwen op het zuiden (19,1 %) en op het westen (15,3 %). Er is een wat minder hoge voorkeur voor het oosten (14,6 %) en voor het zuidwesten (12,9 %) (Leys 1987). Ik heb in Noorwegen overigens een oeverwaluwand gezien in een grote hoop zaagsel bij een houtverwerkingsfabriek, waarbij de vogels rondom nestelden en daarbij duidelijk een grote voorkeur hadden voor de zuidzijde.
- De 'Bunschoter Wand' dient moeilijk benaderbaar te zijn aan de voorzijde en de bovenzijde door personen om verstoring van de vogels en hun nesten (nestgangen) te voorkomen.
- De wand moet aan de voorzijde benaderbaar te zijn om het mogelijk te maken de activiteiten in de kolonie te bekijken. Daarbij moet echter wel worden voorkomen dat het publiek de wand te dicht kan benaderen en de vogels worden verstoord. Het is daarom aan te raden dat men de wand vanaf de overzijde van een wetering of sloot of vanachter een kijkscherm kan observeren. Verder is het noodzakelijk dat men de wand vanaf de achterzijde eenvoudig kan bereiken en dat de wand toegankelijk is voor een kleine vrachtauto die is voorzien van een kleine kraan, zodat eenvoudig onderhoud aan de wand kan worden verricht in het najaar en voorjaar.

Aanleg van de wand

In een natuurlijke wand kunnen per strekkende meter ongeveer tien tot vijftien paren nestelen. In de zomer van 2001 nestelden maximaal 852 paren op het industrieterrein De Haarbrug in Bunschoten in een wand van een half afgegraven zanddepot. Het afgraven van het depot was tijdelijk, gedurende het broedseizoen, stilgelegd, maar deze nestelgelegenheid zou in volgende jaren niet langer beschikbaar zijn. Om voor al deze vogels in Bunschoten een vervangende nestelgelegenheid bieden, zou een aan te leggen wand dus minsten 75 m lang moeten worden. Om meer vogels een onderdak bieden is een wandlengte van 100 m tot 150 m aan te raden. Dit zou

voldoende moeten zijn voor meer dan 1300 nestgangen en dus plaats kunnen bieden aan evenzoveel broedparen Oeverzwaluwen. Oeverzwaluwen maken een nestgang met een lengte van 70 cm tot ongeveer 120 cm. De dikte van de 'Bunschoter Wand' dient dus minimaal 150 cm te bedragen. Oeverzwaluwen maken hun nestgang zo hoog mogelijk in de wand, te beginnen vanaf ongeveer 20 cm van de bovenkant. Er moet rekening mee gehouden worden dat slechts een gedeelte van zand, namelijk alleen het deel binnen één meter vanaf de top gemeten, geschikt is als nestelgelegenheid voor de vogels. Om de wand een natuurlijk aanzien te geven is een open gedeelte van minstens 180 cm wenselijk. Dit open gedeelte dient afgedekt te kunnen worden tijdens de onderhoudswerkzaamheden en gedurende de wintertijd door middel van stalen, kunststof, houten of betonnen platen. Deze platen kunnen in het broedseizoen (eind maart tot eind september) worden opgehangen aan de achterzijde van de wand, zodat het zandgedeelte vrij komt voor de vogels. Het is ook mogelijk om de afdekplaten aan scharnieren te hangen, waardoor men ze eenvoudig naar beneden kan klappen en met ze in het broedseizoen niet elders hoeft op te bergen. De wand kan eventueel ook met een hoek gebouwd worden, waarbij, bijvoorbeeld, één zijde op het westen en één zijde op het zuiden is georiënteerd.

Onderhoud

Het grote voordeel van dit type wand is het onderhoud dat door personeel van de gemeente gedaan kan worden, makkelijk planbaar is en in korte tijd uit te voeren.

In het najaar, eind september begin oktober worden eerst de platen weer aan de voorzijde aangebracht, bijvoorbeeld met behulp van een op een vrachtauto aangebrachte kraan. Daarna wordt het bovengedeelte van het zand waar de nesten in gegraven zijn omgewoeld, omgegooid en opgehoogd met hulp van de kraan. Zand dat aan de voorzijde van de wand ligt en afkomstig is uit de gegraven nestgangen kan hiervoor ook gebruikt worden. Daarbij kan dan wat klei meekomen, waardoor de samenstelling van de wand gunstig wordt beïnvloedt. Het zand in de wand wordt daarna aangetrild. Dit kan worden gedaan met een trilmachine van het type dat ook door stratenmakers wordt gebruikt.

Eind maart worden de platen weer weggenomen van de voorzijde van de wand en aan de achterkant opgehangen of omgeklapt.

Zwarte grond

In oktober 2001 was het zanddepot bij het industrieterrein De Haarbrug verdwenen maar er was begin 2002 nog geen nieuwe wand aangelegd. Om toch nestelgelegenheid te kunnen bieden in 2002 werd er naarstig gezocht naar een oplossing. Ook deze oplossing zou slechts tijdelijk zijn, want volgens de planning van de gemeente Bunschoten zal een definitieve wand pas bij de aanvang van het broedseizoen in 2003 klaar zijn. Zoals in bijna elke gemeente, lag ook in Bunschoten nog wel ergens tijdelijk een grote hoop zwarte grond. In dit geval betrof het een opslag aan de oostkant van het dorp, bij een school, aan de rand van de bebouwde kom. Dergelijke grondopslag is echter niet geschikt voor Oeverzwaluwen omdat de wand te snel begroeid raakt met kruiden en grassen. Simpelweg zand ertegenaan duwen heeft geen zin omdat dat al weer snel naar beneden zou vallen wegens gebrek aan structuur. Het is daardoor onmogelijk op deze manier een verticale wand te vormen. De oplossing voor dit probleem werd naar voren gebracht door een kraanmachinist van een plaatselijk aannemingsbedrijf. In de zwarte grond werd begin januari 2002 op kleine afstand van de rand een sleuf gegraven met een diepte van ongeveer 1,20 m en even breed als de afmeting van de kraanbak. In verband met de lokale situatie werd gekozen voor een sleuf aan de oostkant en een sleuf aan de zuidkant. Deze sleuven werden opgevuld met zand en daarna aangestampt. Eind maart werd de (zwarte) grond aan de buitenkant van de zandsleuven weggegraven en bleef er een verticale zandwand over van ruim één meter hoogte en daaronder een schuin aflopend talud van zwarte grond. De wand was gereed voor de vogels op 3 april, op 21 april waren de eerste Oeverzwaluwen al bezig nestgangen te graven. In deze wand broedden maximaal 236 paartjes Oeverzwaluwen in 2002. Hierbij was opmerkelijk dat de oostzijde slechts door drie paartjes benut werd en de zuidzijde door 233 paartjes. Daarbij moet worden aangetekend

dat de oostwand niet geheel loodrecht afgewerkt was als gevolg van problemen voor de kraan door een sloot in de directe nabijheid. De oostwand was snel begroeid met kruiden.

Realisatie

In een gewijzigde vorm is in het maart 2003 een 'Bunschoter Wand' gebouwd op het industrieterrein De Haarbrug. Hier is de voorzijde van de wand over een lengte van ongeveer 140 m gebouwd in een beschoeiing die is aangebracht langs de Rengerswetering. Deze beschoeiing is noodzakelijk om de Rengerswetering niet te laten vollopen met zand dat afkomstig is van de wand. Voor de Oeverzwaluwen is totaal 120 meter wandlengte beschikbaar. De wand was klaar op 28 maart 2003.

Er bestaan al enige tijd plannen om binnen de gemeente Bunschoten een oeverzwaluwenwand van het type 'Bunschoter Wand' in de originele vorm te bouwen. Dit zou moeten worden gerealiseerd op een nieuw aan te leggen begraafplaats. Op de tekeningen van deze begraafplaats staat een wand met een lengte van ongeveer 75 m en een wand van ongeveer 50 m ingetekend, beide gericht op het oosten. Dit vanwege de lokale situatie met een brede wetering aan die zijde van de begraafplaats. Verscheidene gemeenten, vogelwerkgroepen, provinciale landschappen, Staatsbosbeheer en de Nederlandse Spoorwegen hebben reeds belangstelling getoond en wachten de eerste bouwtekeningen en kostenberekeningen van de gemeente Bunschoten af. De provincie Utrecht wil het principe van de 'Bunschoter Wand' gaan toepassen in wanden voor wilde bijen.

■ Wim Smeets, Bachlaan 111, 3752 HG Bunschoten, telefoon: (033) 298 3147, e-mail: smeets.foto@hetnet.nl, internet: <http://www.wimsmeets.nl>.

LITERATUUR:

Hustings, Fred & Jan-Willem Vergeer (2002): Atlas van de Nederlandse Broedvogels 1998-2000: 314-315. KNNV Uitgeverij, Postbus 19320, 3501 DH Utrecht

Sub, H. (1977): Uferschwalben (*Riparia riparia*) als Gebünderbrüter. Ornith. Mitt. 29 : 223-224.

Kuyken, E. & W. Roggeman (1968): Broedkolonies van Oeverzwaluwen (*Riparia riparia*), De Wielewaal 35: 136-141.

Leys, Herman N. (1987): Inventarisatie van de Oeverzwaluw in Nederland in 1986. RIN-rapport, Leersum, 20 bladzijden,

Mannes, J. & L. Vos (1974): Enkele aspecten van de oecologie van de Oeverzwaluw. RIN-rapport, Leersum, 30 bladzijden + 34 figuren.

Südhaus, W. (1970): Uferschwalben (*Riparia riparia*) als Mauerbrüter. Ornith. Mitt. 22 : 4-7.

Teixeira, R.M. (1979): Atlas van de Nederlandse Broedvogels. 's-Graveland. Bladzijden 232-233.

Thijssen, Jac. P. (1912): Het Vogelboekje. Schoonderbeek, Laren N.-H.: bladzijde 201.

Wilde, J.J.E. & J. Woldendorp (1964): De verspreiding van de Oeverzwaluw als broedvogel in Nederland. Het Vogeljaar 12 : 240-247.